

ROCZNIK TOMISTYCZNY
3 (2014)

ROCZNIK TOMISTYCZNY
3 (2014)

ΘΩΜΙΣΜΟΣ ΤΑ ΧΡΟΝΙΚΑ
ANNARIUS THOMISTICUS
THOMISTIC YEARBOOK
THOMISTISCHE JAHRBUCH
ANNUAIRE THOMISTIQUE
ANNUARIO TOMISTICO
TOMISTICKÁ ROČENKA

ROCZNIK TOMISTYCZNY
3 (2014)

Naukowe Towarzystwo Tomistyczne
WARSZAWA

KOMITET REDAKCYJNY / EDITORIAL BOARD:

Michał Zembrzusi (sekretarz / secretary), Maciej Słęcki, Magdalena Płotka (zastępca redaktora naczelnego / deputy editor), Dawid Lipski, Izabella Andrzejuk, Artur Andrzejuk (redaktor naczelny / editor-in-chief)

RADA NAUKOWA / SCIENTIFIC COUNCIL: Adam Wielomski, Stanisław Wielgus, Tomasz Stępień, Antoni B. Stępień, Sławomir Sobczak, Arkady Rzegocki, Andrzej Maryniarczyk, Marcin Karas, Krzysztof Kalka, Marie-Dominique Goutierre, Mieczysław Gogacz, Paul J. Cornish, Mehmet Zeki Aydin, Wojciech Falkowski, Artur Andrzejuk, Anton Adam.

RECENZENCI / REVIEWERS

Antoni B. Stępień
Marie-Dominique Goutierre
Marek Prokop

REDAKCJA JĘZYKOWA / LANGUAGE EDITORS

Maciej Igielski (język polski), Adam Filipowicz (łacina, greka), Magdalena Płotka (łacina, angielski), Izabella Andrzejuk (francuski), Michał Zembrzusi (łacina)

PROJEKT OKŁADKI

Mieczysław Knut

OPRACOWANIE GRAFICZNE, SKŁAD I ŁAMANIE

Maciej Głowacki

© Artur Andrzejuk / Naukowe Towarzystwo Tomistyczne (wydawca / editor)

Warszawa 2014

ISSN 2300-1976

Rocznik Tomistyczny ukazuje się dzięki pomocy Jacka Sińskiego

Redakcja Rocznika Tomistycznego

ul. Klonowa 2/2

05-806 Komorów

POLSKA

Druk i dystrybucja:

WYDAWNICTWO von borowiecky

05-250 Radzymin

ul. Korczaka 9E

tel./fax (0 22) 631 43 93

tel. 0 501 102 977

www.vb.com.pl

e-mail: ksiegarnia@vb.com.pl

WYDAWNICTWO
von borowiecky

Spis treści

Od Redakcji.....	9
Andrzej Maryniarczyk	
Cóż po filozofii św. Tomasza z Akwinu w czasach postmetafizycznych?	11
Artur Andrzejuk	
Etyka chronienia osób. Zarys problematyki.....	23

Rozprawy i artykuły

Mikołaj Krasnodębski	
Teoria osobowych relacji istnieniowych jako fundament rodziny w filozofii Mieczysława Gogacza.....	45
Magdalena Płotka	
Praktyczny wymiar poznania samego siebie w ujęciu Tomasza z Akwinu.....	61
Michał Zembrzuski	
Czy poznanie jest wyższe niż miłość? Uzasadnienie wyższości intelektu nad wolą w ujęciu Tomasza z Akwinu.....	75
Sławomir Kozerski	
Stosunek cnót do uczuć w filozofii św. Tomasza z Akwinu, na przykładzie cnoty męstwa.....	99
Paula Belina-Prażmowska	
Dlaczego czynimy zło? Trójpodział przyczyn zła moralnego według św. Tomasza z Akwinu.....	113
Grzegorz Baranowski	
Sprawiedliwość i cnota sprawiedliwości jako podstawa etyki prawniczej.....	129
Jakub Wójcik	
Pryncypia pedagogiki. Wokół filozoficznych podstaw wychowania w ujęciu Mieczysława Gogacza.....	139
Izabella Andrzejuk	
Etyka w służbie ascetyki. Rola cnót moralnych w życiu duchowym człowieka w ujęciu Aleksandra Żychlińskiego.....	157
Agnieszka Klimska	
Znaczenie uzasadnień filozoficzno-etycznych dla koncepcji zrównoważonego rozwoju.....	173
Marcin Klimski	
Antropocentryczna a biocentryczna koncepcja etyki środowiskowej na przykładzie ujęć Tadeusza Ślipki i Zdzisławy Piątek.....	187
Artur Andrzejuk	
Etyka pracownika nauki.....	205

Tłumaczenia

Piotr Roszak Mariologia światła. Komentarz do przekładu kazania <i>Lux orta</i> św. Tomasza z Akwinu.....	219
Tomasz z Akwinu Kazanie <i>Lux orta</i> (tłum. Piotr Roszak).....	223
Artur Andrzejuk Lekcja I Komentarza Tomasza z Akwinu do <i>Etyki Nikomachejskiej</i> . Wstęp Tłumacza.....	241
Tomasz z Akwinu Komentarz do <i>Etyki Nikomachejskiej</i> . Lekcja I (tłum. Artur Andrzejuk).....	244
Fernand Van Steenberghe Tomizm (tłum. Izabella Andrzejuk).....	255

Sprawozdania i recenzje

Michał Zembrzuski Sprawozdanie z „Symposium z okazji uroczystości św. Tomasza z Akwinu”.....	267
Radosław Siemionek Czy istnieje etyka niezależna względem Objawienia? Na marginesie książki Ralpa McInerney’ego <i>Zagadnienie etyki chrześcijańskiej</i>	273
Izabella Andrzejuk Recenzja: J. Zatorowski, <i>Synderesis et conscientia. Koncepcja podmiotowej normy moralnej w tekstach Tomasza z Akwinu – jej źródła i kontynuacje</i> , red. M. Zembrzuski, A. Andrzejuk, Wydawnictwo von borowiecky, Warszawa 2013, ss. 236.....	289
Artur Andrzejuk Recenzja: Św. Tomasz z Akwinu, <i>O cnotach rozumu. Komentarz do VI księgi „Etyki nikomachejskiej” Arystotelesa</i> , przekład i opracowanie M. Głowala, J. Kostaś, M. Otlewska, W. Ziółkowski, Wrocław 2010, ss. 211.....	293

Polemiki i dyskusje

Urszula Wolska Dyskusja nad książką Artura Andrzejuka pt. <i>Metafizyka obecności. Wstęp do teorii relacji osobowych</i> , Warszawa 2012, ss. 508.....	299
Marek P. Prokop Tomasz z Akwinu – teolog czy filozof. Kilka uwag do artykułu W. Golonki: <i>St Thomas d’Aquin en tant que philosophe: le problème des sources</i> „Rocznik Tomistyczny” 2(2013), s. 183 – 194.....	327
Nota o Autorach.....	337

Table of contents

Editorial	9
Andrzej Maryniarczyk What's after Thomas Aquinas' philosophy in postmetaphysical times?	11
Artur Andrzejuk Ethics of person protection. An outline of problems	23

Dissertations and articles

Mikołaj Krasnodębski Theory of personal existential relations as a foundation of family in Mieczysław Gogacz's philosophy	45
Magdalena Płotka Practical aspect of self-cognition in Thomas Aquinas' account	61
Michał Zembrzuski Is cognition better than love? Justification of intellect's superiority over will in Thomas Aquinas' account	75
Sławomir Kozerski The relation between virtues and feelings in Thomas Aquinas' philosophy. An example of fortitude	99
Paula Belina-Prażmowska Why do we do evil? Tripartite division of moral evil according to Thomas Aquinas	113
Grzegorz Baranowski Justice and virtue of justice as the basis of legal ethics	129
Jakub Wójcik The principle of pedagogy. On the philosophical background of upbringing in Mieczysław Gogacz's account	139
Izabella Andrzejuk Ethics serving ascethics. The role of moral virtues in human spiritual life in Aleksander Żychliński's account	157
Agnieszka Klimska The importance of philosophical and ethical justification for the concept of sustainable development	173
Marcin Klimski Anthropocentric and biocentric account of environmental ethics on example of Tadeusz Ślipko's and Zdzisława Piątek's versions	187
Artur Andrzejuk Ethics of scholars	205

Translations

Piotr Roszak Mariology of light. Commentary and translation of Thomas Aquinas sermon <i>Lux orta</i>	219
--	-----

Thomas Aquinas Sermon <i>Lux orta</i> (transl. Piotr Roszak).....	223
Artur Andrzejuk Commentary on <i>Nicomachean Ethics</i> . Lesson I Translator's introduction.....	241
Thomas Aquinas Commentary on <i>Nicomachean Ethics</i> . Lesson I (transl. Artur Andrzejuk).....	244
Fernand Van Steenberghe Thomism (transl. Izabella Andrzejuk).....	255

Reports and reviews

Michał Zembrzuski Report on the "Symposium on the occasion of celebration of Thomas Aquinas".....	267
Radosław Siemionek Is there an independent on revelations ethics? On the margins of a book by Ralph McInerny <i>Question of christian ethics</i>	273
Izabella Andrzejuk Review: J. Zatorowski, <i>Synderesis et conscientia. Koncepcja podmiotowej normy moralnej w tekstach Tomasza z Akwinu – jej źródła i kontynuacje</i> , ed. M. Zembrzuski, A. Andrzejuk, Wydawnictwo von borowiecky, Warsaw 2013, pp. 236.....	289
Artur Andrzejuk Św. Tomasz z Akwinu, <i>O cnotach rozumu. Komentarz do VI księgi "Etyki nikomachejskiej" Arystotelesa</i> , transl. M. Głowala, J. Kostaś, M. Otlewska, W. Ziółkowski, Wrocław 2010, pp. 211.....	293

Controversy and discussions

Urszula Wolska Debate on book by Artur Andrzejuk <i>Metafizyka obecności. Wstęp do teorii relacji osobowych</i> , Warsaw 2012, pp. 508.....	299
Marek P. Prokop Thomas Aquinas - theologian or philosopher. Some remarks on W. Golonka's article: <i>St Thomas d'Aquin en tant que philosophe: le problème des sources</i> „Rocznik Tomistyczny” 2(2013), p. 183 – 194.....	327

Note about authors.....	337
-------------------------	-----

Recenzja

Św. Tomasz z Akwinu, *O cnotach rozumu. Komentarz do VI księgi „Etyki nikomachejskiej” Arystotelesa*, przekład i opracowanie M. Głowala, J. Kostaś, M. Otlewska, W. Ziółkowski, Wrocław 2010, ss. 211.

Grupa mediewistów związanych z Uniwersytetem Wrocławskim pod kierunkiem Michała Głowali dokonała w 2010 roku przekładu VI księgi Tomaszowego *Komentarza do „Etyki nikomachejskiej”*. Księga ta poświęcona jest zasadniczo problematyce *recta ratio* – „dobremu rozeznaniu” – jak zaproponowano w recenzowanym przekładzie. Przekład tego terminu, rozmaicie dotychczas tłumaczonego w polskiej literaturze filozoficznej i teologicznej², wskazuje na pewną tendencję translatorską, polegającą na próbie maksymalnego wyjaśnienia tłumaczonej terminologii za pomocą jej przekładu. Często stosowaną przy tym metodą jest odwoływanie się do greckich źródeł tłumaczonej terminolo-

gii łacińskiej. Niekiedy więc przekłady terminów technicznych w tłumaczeniu Tomaszowego *Komentarza* odbiegają od utartej tradycji translatorskiej (np. *intellectus* tłumaczony jako „myśl”, natomiast *ars* – jako „kunszt”), generalnie jednak tradycja ta jest w nim szanowana. Wrazem tego szacunku jest staranne uzasadnianie w przypisach zastosowanych rozwiązań translatorskich z przywołaniem wszystkich ważniejszych poprzednich tłumaczeń danych terminów. Dzięki temu zabiegowi można dyskutować z rozwiązaniami zespołu Michała Głowali; nie można wszak zarzucić mu jakiegokolwiek nieznajomości czy to samej terminologii greckiej i łacińskiej, czy też jej przekładów na język polski.

¹ Tłumacze, oprócz Michała Głowali, to: Justyna Kostaś, Magdalena Otlewska, Włodzimierz Ziółkowski, przy współpracy Michała Filipa. Nie podano dalszych szczegółów, np. tego, kto tłumaczył, które fragmenty tekstu.

² „Słuszna ocena”, „słuszny (właściwy) rozum (rozumowe ujęcie)”, „trafne rozumienie”, „słuszny sąd”, „słuszne zdanie”, „prawny rozum”, „poprawny rozum”, „poprawność rozeznania”, „prawość w rozumowaniu”, „sprawność rozpoznania”, „prawość rozumowa”. Zob. przyp. 2 na s. 32-33 oraz przyp. 5 na s. 34.

Przekład, co należy podkreślić, opracowany jest bardzo starannie. Przede wszystkim, na co już zwracano uwagę, bardzo bogate są opracowane przez tłumaczy przypisy, które informują tak o rozwiązaniach translatorskich, jak i miejscach paralelnych do tłumaczonych tekstów; niekiedy omawiają bardzo szeroko tradycję jakiegoś terminu lub poglądu, np. na temat problematyki „złego środka” w odniesieniu do cnót moralnych (przyp. 3 na s. 33-34), pojęcia *vis cogitativa* (przyp. 23 na s. 44). Omówienia znakomicie uzupełniają tabele: aktów rozumu praktycznego i woli (s. 75), cnót intelektualnych (s. 107), cnót związanych z roztropnością (s. 123), cnót związanych ze sprawiedliwością (s. 133) oraz cnót związanych z męstwem i umiarkowaniem (s. 151). Opracowano także słowniki: grecko-łaciński w odniesieniu do terminologii VI księgi *Etyki* Arystotelesa oraz łacińsko-polski w odniesieniu do terminologii Tomaszowego komentarza do tej księgi. Całość opracowania dopełnia indeks, bibliografia i wykaz skrótów.

Sam przekład wykonany został bardzo starannie. Przede wszystkim przetłumaczono komentowany przez Tomasza tekst Arystotelesa w (nieco poprawionej) wersji Roberta Grosseteste. Zamieszczono też synopsy komentowanych lekcji znajdujące się zazwyczaj w łacińskich wydaniach komentarza. Przekład Tomaszowego komentarza opatrzone, o czym już wspomniano, bogatymi przypisami, w których, oprócz

omówienia problematyki translatorskiej, znajdujemy przytoczenia miejsc paralelnych – także w oryginalnym przekładzie autorów tłumaczenia. Komentarz Tomasza więc zaprezentowano wyczerpująco, podejmowaną przez niego problematykę starano się przedstawić w szerokim oświetleniu, rozwiązania terminologiczne starannie uzasadniono. Można więc śmiało powiedzieć, że mamy do czynienia z bardzo dobrym przekładem tekstu Akwinaty.

Warto w tym miejscu przyjrzeć się też najważniejszym rozwiązaniom translatorskim zespołu M. Głowali. Przede wszystkim samo *recta ratio* postanowiono oddać jako „dobre rozeznanie”. Oczywiście pomysł taki może budzić sprzeciw: słownik łaciński raczej „nie zgadza się”, aby *rectus* tłumaczyć jako „dobry”; raczej: „prosty”, „bezpośredni”, nawet „słuszny” i „właściwy”. Podobnie rzeczownik *rectitudo*. Niekiedy autorzy przekładu używają innych terminów, np. „trafny”, „słuszny” (*rectitudo rationis* – „trafność rozeznania”, *rectitudo appetitus* – „słuszność pragnienia”). Podobny niepokój może budzić termin *ratio* oddany jako „rozeznanie”. Zresztą termin ten ma w łacinie wiele znaczeń i wobec tego przekład musi zależeć od kontekstu, dzięki któremu ustalamy, o jakie jego znaczenie w danym przypadku chodzi. I tak termin *ratio* oznaczać może „rozum” lub „powód” (w tym znaczeniu również po polsku używa się terminu „racja”³), a nawet „pojęcie”, „treść” i „wartość”. Autorzy przekładu szeroko

³ Polskie użycie terminu „racja” może zresztą być dobrą ilustracją jego wieloznaczności: „racja” może oznaczać „powód” (mówi się, że racją czegoś jest to a to), „słuszność” (mówi się, że ktoś ma w czymś rację), „część” (mówi się o racjach np. żywnościowych). Słowa pochodne od *ratio* wiążą się z tym jego znaczeniem jako „rozum”, np. racjonalność, racjonalizm, racjonalizacja.

uzasadniają swoje rozwiązanie translatorskie w sprawie *recta ratio*⁴ i trudno kwestionować ich prawo do zaproponowanego rozwiązania, które wprawdzie dość oryginalne, ale dobrze oddaje filozoficzną treść wyrażenia *recta ratio*.

Większy i chyba słuszny sprzeciw może budzić przekład słowa *intellectus*. Zarówno dla Arystotelesa, jak i Tomasza z Akwinu oznacza on określoną władzę poznawczą, co słusznie autorzy przekładu zauważają⁵, jednak nie decydują się na powszechnie akceptowany techniczny termin „intelekt”, lecz (podobnie jak swego czasu o. F. W. Bednarski) piszą „władza myślenia” lub „myśl”. Oczywiście łaciński *intellectus* oznacza niekiedy podmiot poznania intelektualnego, czyli właśnie „intelekt”, niekiedy zaś jego skutek w postaci „rozumienia” intelektualnego. Nie wydaje się to jednak dostatecznym powodem, aby zastępować termin „intelekt” wieloznacznym słowem „myśl”, które – według autorów przekładu – ma spełniać w języku polskim podobne funkcje jak *intellectus* w łacinie, tj. oznaczać raz podmiot myślenia, innym razem jego skutek (zob. też przyp. 83 na s. 90).

Podobny niepokój budzi przekład terminu *ars* – „sztuka” jako „kunszt”. Jakkolwiek do zaakceptowania są intencje tłumaczy (przyp. 65 na s. 71), ale – jak się wydaje – do przekładów także należy odnosić zalecenie Arystotelesa, iż „przy nazywaniu rzeczy powinniśmy się posługiwać wyrazami takimi jak wszyscy” (*Topiki*, 110 a 16-17). Argument ze

„współczesnej” polszczyzny nie jest trafiony; w polszczyźnie tej bowiem tak samo funkcjonuje słowo „sztuka” (można to łatwo sprawdzić w popularnych wyszukiwarkach internetowych) – mamy sztukę pisania, rządzenia, budowania, przemawiania, nauczania itd.

Inne przekłady nie budzą już takiego niepokoju. Termin *scientia* oddany jest „tradycyjnym” słowem „wiedza” i nawet liczbę mnogą tłumacze oddają konsekwentnie jako „wiedze”, gdyż chodzi tu o umiejętności ludzkiego umysłu, a nie jakieś pozapodmiotowe konstrukty (przyp. 49 na s. 63-64). Tradycyjnie też tłumaczona jest *prudentia* – „roztropność” (przyp. 68 na s. 78), *sapientia* – „mądrość” (przyp. 87 na s. 93), *synderesis* – prasumienie (przyp. 84 na s. 91-92). Obronną ręką wyszli tłumacze z problemu odróżnienia *agibiliów* od *factibiliów* i *operabiliów* (przyp. 60 na s. 68-69), gdzie *agibilia* to są „uczynki”, *factibilia* to „wytwory”, a *operabilia* – „rzeczy do zrealizowania” przez człowieka, obejmują jedne i drugie. Podobnie należy ocenić tłumaczenie wieloznacznego *studiositas* jako coś „najwyższej próby” (przyp. 94 na s. 101), *politica* jako „mądrość polityczna” (przyp. 102 na s. 111). Osobny problem dla tłumacza stanowią te terminy, których nawet łacinnicy nie przekładali z greki, pozostawiając je w oryginalnym brzmieniu. W przypadku omawianego tłumaczenia chodzi o słowa: *eubulia*, *eustochia*, *synesis*, *gnose*. Pierwszy z nich, *eubulia*, oznacza „pewną biegłość w obmyślaniu” właści-

⁴ W przyp. 2 na s. 32-33 (*recta ratio*), przyp. 5 na s. 34 (*rectus, rectitudo*) oraz przyp. 21 na s. 42 (*ratio*).

⁵ W przyp. 17 na s. 40.

wych środków dla osiągnięcia zamierzonego celu. Zgodnie z utartą tradycją termin ten tłumacze oddają jako „zaradność” (przyp. 121 na s. 126). *Eustochia* jest nieco podobną w skutkach do *eubuli*, ale osiąga je bez specjalnych długotrwałych rozważań, lecz niejako „intuicyjnie”. Wydaje się więc, że trafnie przetłumaczono ją jako „domyślność” (przyp. 122 na s. 127). *Synesis* stanowi „pewną biegłość” w sądzeniu na temat odpowiedniości podjętych działań lub obranych środków. Zaproponowano, aby oddać ją jako „wyczucie” (przyp. 128 na s. 136). Nie jest to najszcześniejszy wybór, bo „wyczucie” sugeruje jakiś komponent zmysłowy („czucie”), a chodzi o sprawność intelektualną, ale jest to jakieś rozwiązanie – autor niniejszej recenzji swego czasu pozostawił nietłumaczoną łacińską wersję greckiej nazwy. *Gnome* jest umiejętnością znajdowania właściwego rozwiązania w sytuacjach nadzwyczajnych. Niektórzy tłumacze zdecydowali się na pozostawienie oryginalnej nazwy także w języku polskim. Autorzy naszego przekładu zaproponowali termin „uwrażliwienie” (przyp. 133 na s. 140-141). Można oczywiście z nim dyskutować: czy np. uwrażliwieniem jest zdecydowanie się na łamanie przepisów

drogowych w sytuacji ratowania czyjegoś życia, ale autor recenzji proponował termin „rozsądek”, który też łatwo można zakwestionować w roli odpowiednika *gnome*. Łatwiej bronić byłoby oddania terminu *epieikeia* (*equitas*) przez słowo „słuszność”, gdyż stoi za tym stara tradycja (nawet liturgiczna), ale można zgodzić się także na termin „uczciwość” (przyp. 134 na s. 141-142), chodzi bowiem o cnotę, która przekracza jako pewien „naddatek” normy stanowione przez prawo, opowiadając się po stronie ducha prawa, czy jak się dziś mówi – „intencji ustawodawcy”.

Ocena recenzowanego przekładu może być jedynie bardzo wysoka. Można nawet zaryzykować twierdzenie, że zespół kierowany przez Michała Głowalę wykonał go wzorowo. To, co warto byłoby rozważyć przy kolejnym wydaniu przekładu, to zaopatrzenie go w tekst łacińskiego oryginału. Jeśli bowiem przygotowuje się tłumaczenie dla badaczy, a taką niewątpliwie jest wrocławska edycja – świadczy bowiem o tym cały „aparatus naukowy”, w który ją zaopatrzone⁶ – to niewątpliwym mankamentem jest brak obok wersji polskiej tekstu łacińskiego.

⁶ Np. terminologia grecka podawana jest w oryginale bez łacińskich transkrypcji – tekst więc jest kierowany do osób, które przynajmniej czytają grekę, a nie jest to umiejętność wynoszona ze współczesnej polskiej szkoły średniej.